

5.

**SIMPOZIJUM
LOGOPEDA
SRBIJE**

Timski rad u logopediji i defektologiji

9. i 10.04.2022. | Hotel Palace, Beograd

**ORGANIZATOR:
UDRUŽENJE LOGOPEDA
SRBIJE**

TIMSKI RAD U LOGOPEDIJI I DEFEKTOLOGIJI

TEAM WORK IN LOGOPEDICS AND SPECIAL EDUCATION

Zbornik radova

Collection of papers

5. SIMPOZIJUM LOGOPEDA SRBIJE

**SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL CONFERENCE OF LOGOPEDISTS
OF SERBIA**

Beograd, 09-10. aprila 2022.

Belgrade, April, 09-10. 2022.

Izdavač / Publisher:

**Udruženje logopeda Srbije, 11070 Beograd, Bežanijskih ilegalaca 62/
Association of logopedists of Serbia, 11070 Belgrade, Bežanijskih ilegalaca 62,**

www.udruzenjelogopedasrbije.com

Naučni odbor

1. prof. dr Slavica Golubović- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
2. prof. dr Mile Vuković- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
3. prof. dr Mirjana Petrović-Lazić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
4. prof. dr Nadica Jovanović Simić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
5. prof. dr Nenad Glumbić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
6. prof. dr Jasmina Karić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
7. prof. dr Sanja Ostojić-Zeljковиć- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
8. prof. dr Sanja Đoković- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
9. prof. dr Ljubica Isaković- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
10. prof. dr Jasmina Kovačević- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
11. prof. dr Vesna Radovanović- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
12. prof. dr Ivana Veselinović- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
13. prof. dr Mirjana Đorđević- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
14. prof. dr Snežana Ilić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
15. prof. dr Vesela Milankov- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
16. prof. dr Zoran Komazec- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
17. prof. dr Tatjana Krstić- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
18. prof. dr Špela Golubović- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
19. prof. dr Aleksandra Matić- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
20. prof. dr Medina Vantić Tanjić- *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerzitet u Tuzli*
21. izv. prof. dr sc. Katarina Pavičić Dokoza- *Republika Hrvatska, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb*

22. doc. dr Mina Nikolić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
23. doc. dr Bojana Drljan- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
24. doc. dr Ivana Arsenić- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
25. doc. dr Mia Šešum- *Republika Srbija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu*
26. doc. dr Sanela Slavković- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
27. doc. dr Renata Škrbić- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
28. doc. dr Mila Veselinović- *Republika Srbija, Medicinski fakultet Univerziteta Novi Sad*
29. doc. dr Ana Poposka- *Republika Makedonija, JZU Zavod za rehabilitaciju sluha i govora i glasa, Skoplje*
30. doc. dr Suzana Jelčić Jakšić- *Republika Hrvatska, Sveučilište u Rijeci*
31. dr med. Milica Pejović Milovančević- *Institut za mentalno zdravlje, Beograd*
32. prim.dr sc.med. Jovana Ječmenica- *Institut za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije „dr Vukan Čupić“, Beograd*
33. dr sci. Violeta Nestorov- *Republika Srbija, Centar za logopediju i ranu intervenciju dr Nestorv, Beograd*
34. dr sci. Stevan Nestorov- *Republika Srbija, Centar za logopediju i ranu intervenciju dr Nestorv, Beograd*
35. dr sci. Valentina Dukovska- *Republika Makedonija, JZU Univerzitetska klinika za detski bolesti, Skoplje*
36. dr sci. Ivana Šehović- *Republika Srbija, Zavod za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju „Prof. dr Cvetko Brajović“, Beograd*
37. dr sci. Silvana Filipova- *Republika Makedonija, Zavod za rehabilitaciju sluha, govora i glasa, Skoplje*

Organizacioni odbor

1. Nataša Labović Obradović
2. Prof. dr Vesela Milankov
3. Una Umićević
4. Milena Anđelković
5. Marijana Mirković
6. mr Nada Petrović
7. Olivera Vilimanović
8. Tamara Radojević

TRANSDISCIPLINARNI I INTERSEKTORSKI TIMSKI RAD U RANIM INTERVENCIJAMA¹⁰

Vanredni profesor Mirjana Đorđević, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Transdisciplinarnost i intersektorska saradnja se smatraju prioritetom u sprovođenju ranih intervencija. Iako se u svetu transdisciplinarni timski pristup primenjuje poslednjih nekoliko decenija, u našoj zemlji je tek u poslednje četiri godine započet program pilotiranja ovakvog modela rada na pet lokacija.

Cilj ovog rada je da se prikažu profesionalne percepcije članova timova za ranu intervenciju o transdisciplinarnom timskom radu i ulozi primarnog pružaoca usluga. Uzorkom ovog istraživanja obuhvaćeni su profesionalci iz tri sistema (domova zdravlja, predškolskih ustanova i centara za socijalni rad) iz Leskovca, Niša, Sremske Mitrovice, Kragujevca i Rakovice, koji su angažovani u lokalnim timovima za rane intervencije. Za potrebe ovog istraživanja korišćen je Upitnik o percepciji tima (Teaming Perception Survey, Jennings 2018).

Smatramo da će dobijeni rezultati biti korisni praktičarima, ali i donosiocima odluka u procesu unapređivanja praksi u ranim intervencijama.

Ključne reči: rane intervencije, saradnja, tim

UVOD

Transdisciplinarni pristup u ranim intervencijama primenjuje se poslednjih decenija širom sveta. Ovakav način organizacije tima podrazumeva intenzivniji nivo saradnje između članova koji pripadaju različitim profesijama i dolaze iz različitih sistema koji se bave porodicom i decom (npr. iz doma zdravlja, centra za socijalni rad, predškolske ustanove), kao i drugačiju podelu uloga. Prema Raušu i saradnicima (Rausch et al., 2020) članovi transdisciplinarnog tima se međusobno podržavaju (tako što se stalno savetuju između sebe), uče jedni od drugih (tako što proširuju svoja profesionalna znanja i stiču nove veštine), i unapređuju svoje razumevanje drugih disciplina koje su zastupljene u timu. Na osnovu svega navedenog, članovi transdisciplinarnog tima se postepeno “oslobađaju” svojih tradicionalnih uloga i

¹⁰Napomena: Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću” (br. 179017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

učestvuju u deljenju svojih kompetencija sa drugim članovima tima u procesu zajedničkog planiranja podrške za dete i porodicu.

Posebna vrednost transdisciplinarnog tima ogleda se u podeli uloga unutar tima, odnosno ideji da svaki član tima može biti primarni pružalac usluga (PPU) za određeni broj porodica i dece. Uloga PPU podrazumeva da on zajedno sa roditeljima identifikuje funkcionalne ciljeve za dete i porodicu, planira strategije i prati napredak porodice i deteta kroz nedeljne kućne ili vrtićke posete. U tom partnerskom radu sa roditeljima PPU pruža porodici informativnu, emocionalnu i materijalnu podršku (npr. tako što obezbeđuje potrebne informacije ili pristup njima, pomaže u ostvarivanju različitih spoljnih usluga, kao što su usluga “predah”, finansijska podrška itd.) (Young et al., 2021). Ovakav način rada podrazumeva da se tim sastaje u kontinuitetu (najčešće jednom nedeljno) i da tokom sastanaka svi članovi diskutuju o porodicama sa kojima rade, pomacima do kojih je došlo, kao i izazovima sa kojima se sreću. Rezultat ovakvog zajedničkog rada se ogleda u stvaranju refleksivne atmosfere u timu, kreiranju međusobnih odnosa poverenja i poštovanja, ali i u zajedničkom unapređenju znanja i veština PPU, kao i u boljim uslugama za porodicu i dete (Hong & Reynolds-Keefer, 2013).

Međutim, izgleda da promena pristupa u radu i prelazak na transdisciplinarnu orijentaciju nije baš jednostavan zadatak za praktičare. Kaming i Vong (Cumming & Wong, 2012) ističu da čak i kada članovi tima imaju snažno zajedničko razumevanje transdisciplinarne filozofije, oni ukazuju na određene poteškoće da svoja znanja prevedu u praksu, na primer da prenesu i poduče jedni druge određenim strategijama, ili na primer da umanje ili u potpunosti otklone tenzije između različitih profesionalnih disciplina (npr. pojedini članovi mogu smatrati da su oni veći eksperti od drugih u timu).

Kontekst u Republici Srbiji

U periodu od 2018 – 2019. godine u okviru projekta “Jačanje sistema ranih intervencija u Srbiji”, uz podršku UNICEF-a, Fondacije za otvoreno društvo i Beogradskog psihološkog centra formirani su transdisciplinarni i intersektorski timovi za rane intervencije na pet lokacija. Formiranju timova prethodila je intenzivna obuka profesionalaca u vezi sa porodično orijentisanim pristupom ranim intervencijama, kontinuirana nacionalna i internacionalna supervizija, kao i zajedničko potpisivanje memoranduma o saradnji tri direktora na svakoj lokaciji (direktora doma zdravlja, centra za socijalni rad i predškolske ustanove). Ovim memorandumom direktori su davali saglasnost da se njihovi zaposleni uključe u lokalni tim za rane intervencije, da je koordinator tima profesionalac iz razvojnog savetovališta, da se tim sastaje jednom nedeljno, da tim pruža podršku porodicama po principu angažovanja PPU i transdisciplinarne timske saradnje i da se podrška pruža u prirodnom okruženju.

Cilj

Cilj ovog rada je da se prikažu profesionalne percepcije članova timova za ranu intervenciju o transdisciplinarnom timskom radu i ulozi PPU.

METOD

Uzorak

Uzorkom ovog istraživanja obuhvaćeno je 24 profesionalca iz Leskovca, Kragujevca, Niša, Rakovice i Sremske Mitrovice.

U Grafikonu 1 dati su podaci o profesionalnim disciplinama uključenih učesnika.

Grafikon 1 Profesionalne discipline uključenih učesnika

U Tabeli 1 prikazani su podaci o timskim ulogama i dužini radnog iskustva.

Tabela 1 Distribucija ispitanika u odnosu na njihove uloge i godine iskustva

Uloga u timu	Broj učesnika	Broj godina u timu	Broj učesnika	Iskustvo u radu	Broj učesnika
Koordinator i PPU	5	0-2	2	5-10 godina	4
PPU	17	3-5	22	10-20 godina	6
Konsultant	2			preko 20 godina	14

Instrument

Za potrebe ovog istraživanja korišćen je Upitnik o percepciji tima (*Teaming Perception Survey*, Jennings, 2018). Upitnik o percepciji tima sadrži ukupno 23 pitanja, od kojih se na 20 odgovori daju uz pomoć petostepene Likertove skale i tri pitanja su otvorenog tipa. Za potrebe ovog istraživanja korišćene su tri subskale koje procenjuju percepciju o efektivnosti tima, faktorima koji na efektivnost utiču, kao i uticaju timskog rada na generalno razumevanje preporučenih praksi.

Procedura

Istraživanje je sprovedeno *on-line* uz pomoć platforme *Google Forms*. Koordinator pet timova za rane intervencije su kontaktirani putem mejla u kom im je dato objašnjenje u vezi sa istraživanjem koje se sprovodi. Ujedno, koordinatori su zamoljeni da informacije o istraživanju i link sa upitnikom podele sa svojim članovima u timu.

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Kakva je percepcija profesionalaca o efektivnosti tima?

Profesionalci iz svih pet lokacija se u velikoj meri slažu da je transdisciplinarno udruživanje u kom su angažovani PPU efikasan način rada u ranim intervencijama, da je ovakav način rada ekonomičan i da roditelji u ovakvom pristupu imaju više informacija (Tabela 2).

Tabela 2 Deskriptivni pokazatelji percepcije profesionalaca o efektivnosti tima

Ajtem	Min	Maks	AS	SD
Postojanje PPU je efikasan način udruživanja za bebe i malu decu sa invaliditetom i njihove porodice.	3	5	4,5	0,590
PPU timski pristup ima za rezultat bolje planiranje programa nego kada svaka disciplina radi nezavisno.	4	5	4,96	0,204
Članovi porodice su bolje informisani kao članovi tima nego kada bi svaka disciplina radila zasebno.	4	5	4,83	0,381

Takođe, i u pitanju na koje su ispitanici odgovarali u slobodnoj formi, ukazali su na to da im ovakav način rada omogućava kvalitetnu razmenu iskustava (*“Imam pozitivno iskustvo u timu za rane intervencije”, “Jako dobar pristup, veliki značaj za dete i porodicu, ovaj pristup nosu promenu paradigme, sada nam je porodica u fokusu. Bilo bi jako korisno kada bi ovaj pristup zaživeo za stalno, sa kadrom koji bi se samo time bavio”*) i da njegove mogućnosti primene vide i van granica ranih intervencija (*“Transdisciplinarni pristup i PPU su neophodna podrška u budućnosti svakoj porodici, ne samo porodicama u ranim intervencijama”*).

Međutim, profesionalci su se osvrnuli i na otežavajuće faktore u procesu timskog rada i naveli su da se promene ne dešavaju tako brzo (*“Neophodno je vreme da ova praksa pređe u ustaljen način rada stručnjaka, jer zahteva promene koje ne prihvataju svi brzo i lako.”*, *“Znanja se sporo prelivaju preko discipline PPU i ostalih članova tima, bilo bi poželjno da postoji akademski program za obučavanje ranih intervencionista.”*), kao i da bi timovi bili još efikasniji kada bi postojala drugačija organizacija poslova i odabir kadrova (*“Potrebno je da postoje timovi samo za rane intervencije, jer svi naši poslovi ne dozvoljavaju dovoljno vremena i posvećenosti ranim intervencijama”, “Da bi tim dao maksimalan doprinos potrebno je da ga čine profesionalci kojima je ovakav način rada sa porodicama prihvatljiv”*).

Da promene u načinu rada profesionalaca nisu jednostavne svedoče i drugi autori koji ukazuju na to da se od profesionalaca očekuje da pređu sa direktnog rada sa decom, na indirektni rad sa porodicama (Buysse & Wesley, 2005), kao i da promene pristup u radu sa kolegama, odnosno da zajedno sa drugim profesionalcima i roditeljima ravnopravno zajednički planiraju, prate i donose odluke, a sve u cilju ostvarivanja ishoda koje je porodica postavila kao prioritet (McWilliam, 2010). Eloff i saradnici (Eloff et al., 2006) ističu da je jasno da ne postoje laka rešenja koja bi se primenila na različite zemlje, a u cilju unapređenja praksi ranih intervencija i ukazuju na to da ovi procesi zahtevaju vrlo često višegodišnji angažman aktera na različitim nivoima. Eloff i saradnici (Eloff et al., 2006) posebno izdvajaju visoko obrazovanje ističući da je neophodno i da se akademski programi redefinišu i usklade sa preporučenim praksama u ranim intervencijama.

Kakva je percepcija profesionalaca o tome šta doprinosi boljoj efektivnosti timskog rada?

Svi učesnici u ovom istraživanju se slažu da je pomoć i podrška koju dobijaju jedni od drugih kroz razmene znanja i iskustava na timskim sastancima i tokom zajedničkih kućnih poseta, ali i kroz neformalne načine komunikacije jako važna za efikasno funkcionisanje tima (Tabela 3).

Tabela 3 Deskriptivni pokazatelji percepcije o faktorima koji doprinose efektivnosti tima

Ajtem	Min	Maks	AS	SD
Mogućnosti za primarnu obuku na timskim sastancima i zajedničkim posetama omogućavaju PPU da dobiju neophodnu podršku (pomoć u ulozi) od različitih disciplina, kao i od osoba sa drugim oblastima stručnosti.	3	5	4,63	0,567
Pomoć koju PPU dobija od drugih članova tima doprinosi uspešnom rešavanju porodičnih prioriteta i podržava postizanje ciljeva u individualnom planu podrške za dete i porodicu.	4	5	4,71	0,464
I formalna (sastanak tima) i neformalna komunikacija su neophodne za uspešno funkcionisanje tima.	5	5	5	0,000

Odgovori na pitanju otvorenog tipa dodatno preciziraju faktore koje profesionalci prepoznaju kao značajne. Neki od istaknutih činilaca uspešnog timskog rada su: saradnički odnosi, međusobno razumevanje, angažman svih članova tima, motivacija, komunikacija, tolerancija i saradnja, fleksibilnost, posvećenost i lična inicijativa. Koliko su odnosi između članova tima važni pokazuju i Boavida i saradnici (Boavida et al., 2020) ističući da se kolaboracija u timuza rane intervencije oslanja na tri stuba – zajedničko planiranje, zajedničko donošenje odluka o kontekstu intervencija i na posletku zajedničko odlučivanje u toku procesasprovođenja intervencija.

Kakva je percepcija profesionalaca o doprinosu transdisciplinarnosti njihovom razumevanju preporučenih praksi?

Profesionalci se slažu da transdisciplinarni način rada doprinosi unapređenju njihovih kompetencija i znanja u pogledu rada sa porodicama i decom, kao i kolegama iz tima (Tabela 4).Ovakvi podaci su u skladu sa istraživanjima iz drugih zemalja koja pokazuju da obuka i praktikovanje transdisciplinarnih praksi ranih intervencija doprinosi unapređenju znanja praktičara o različitim komponentamamodela ranih intervencija, o značaju zajedničkog

postavljanja ciljeva koji su zasnovani na učešću deteta, o vrednostima diskutovanja i saradnje sa porodicama i kolegama itd. (Hughes-Scholes et al., 2016).

Tabela 4 *Deskriptivni pokazatelji percepcije outicaju transdisciplinarnosti na razumevanje preporučenih praksi*

Ajtem	Min	Maks	AS	SD
PPU pristup timskom radu podržava moje razumevanje i primenu koučinga kao stila interakcije.	3	5	4,50	0,659
Timsko udruživanje i postojanje PPU podržava moje razumevanje i sprovođenje prakse u prirodnom okruženju za učenje (tj. učenje zasnovano na interesovanjima deteta, korišćenje porodičnih aktivnosti koje se prirodno javljaju kao kontekst za intervenciju, kao i podršku odzivu roditelja/staratelja da pozovu, angažuju i poduče dete).	4	5	4,83	0,381
Znam više o razvoju deteta, porodičnim sistemima i kako da pružim podršku roditeljstvu kao rezultat toga što sam član transdisciplinarnog tima.	4	5	4,79	0,415

Sa druge strane, odgovarajući na pitanja otvorenog tipa profesionalci prepoznaju da im nije jednostavno da u potpunosti pređu na primenu preporučenih praksi i da im taj proces otežavaju lični faktori (“*Teško mi je izlaženje iz ekpertskih cipela*”, “*Promena paradigme je dosta zahtevan zadatak za mene*”, “*Nije mi lako da izađem iz naučenih uloga*”), faktori okruženja (“*Nedostatak vremena članova tima, a ponekad i motivacije*”, “*Neusklađenost redovnih obaveza sa obavezama u timu*”, “*Teško je obezbediti kontinuitet usluge jednom nedeljno svakoj porodici*”, “*Obim primarnih poslova je prevelik*”, “*Ovo je novi koncept, neki ga osuđuju, a da ga nisu ni probali. Potrebno je vreme da gasvi kroz praksu upoznaju*”, “*Izostanak sistemskih rešenja*”), kao i faktori porodica kojima se pruža podrška (“*Nije lako ni porodicama da prihvate drugačiji način rada*”, “*Spremnost porodice da se angažuje i osloni na sopstvene kapacitete, umesto tretmanskog pristupa gde stručnjak radi sa njihovim detetom*”, “*Potrebno je zadobiti poverenje porodice, a to nije lako*”).

Do sličnih nalaza dolaze i drugi autori ukazujući na to da se preopterećenost kadra, nedovoljan broj profesionalaca, pa i neadekvatna materijalna nadoknada mogu smatrati otežavajućim faktorima za transdisciplinarno sprovođenje ranih intervencija (Su et al., 2021), kao i da su jasne i uređene državne politike u vezi sa ranim intervencijama neophodne za održivost ovakvih programa (Hughes-Scholes et al., 2016; Su et al., 2021).

ZAKLJUČAK

Dobijeni rezultati pokazuju da se profesionalci koji učestvuju u radu transdisciplinarnih timova slažu sa tim da je ovakav način rada efikasan u ranim intervencijama, da njegovoj efikasnosti doprinose odnosi koji se kreiraju između članova tima, njihova komunikacija, saradnja, razmena informacija i znanja. Međutim, učesnici ovog istraživanja detektuju i brojne prepreke koje otežavaju transdisciplinarni pristup (npr. sporo menjanje prakse, potreba za drugačijom organizacijom poslova, vremena i kadrova, izostanak sistemskih rešenja itd.).

LITERATURA

1. Boavida, T., Silva, C., Aguiar, C., & McWilliam, R. A. (2020). Measuring professionals' perceptions about collaborative consultation in early childhood intervention. *International Journal of Inclusive Education*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1806367>
2. Buysse, V., Castro, D., & Peisner-Feinberg, E. (2010). Effects of a professional development program on classroom practices and outcomes for Latino dual language learners. *Early Childhood Research Quarterly*, 25, 194-206. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2009.10.001>.
3. Cumming, T., & Wong, S. (2012). Professionals don't play: Challenges for early childhood educators working in a transdisciplinary early intervention team. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(1), 127-135. <https://doi.org/10.1177/183693911203700115>
4. Eloff, I., Maree, J. G., & Ebersöhn, L. (2006). Some thoughts on the perceptions of the role of educational psychologists in early childhood intervention. *Early Child Development and Care*, 176(2), 111-127. <https://doi.org/10.1080/03004430500209522>
5. Hong, S. B., & Reynolds-Keefer, L. (2013). Transdisciplinary team building: Strategies in creating early childhood educator and health care teams. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(1), 30-44.
6. Hughes-Scholes, C. H., Gatt, S. L., Davis, K., Mahar, N., & Gavidia-Payne, S. (2016). Preliminary evaluation of the implementation of a routines-based early childhood intervention model in Australia: Practitioners' perspectives. *Topics in Early Childhood Special Education*, 36(1), 30-42. <https://doi.org/10.1177/0271121415589546>
7. Jennings, S. (2018). *Team member perceptions when implementing a primary service provider approach to teaming* (Doctoral dissertation, The University of North Carolina at Charlotte).

8. McWilliam, R. A. (2010). *Routines-based early intervention: Strategies for supporting young children with disabilities*. Brookes.
9. Rausch, A., Bold, E., & Strain, P. (2020). The more the merrier: Using collaborative transdisciplinary services to maximize inclusion and child outcomes. *Young Exceptional Children*, 109625062092220. <https://doi.org/10.1177/1096250620922206>
10. Su, H., Llewellyn, G., Yi, Y., Gao, Y., & Liu, J. (2021). The feasibility of family-centred early intervention for children with disabilities in mainland China: Practitioners' perceptions. *Child Care, Health and Development*. <https://doi.org/10.1111/cch.12898>
11. Young, D., Gibbs, L., Gilson, K. M., Williams, K., Reddihough, D., Tracy, J., Tonmukayakul, U., & Carter, R. (2021). Understanding key worker experiences at an Australian Early Childhood Intervention Service. *Health & Social Care in the Community*, 29(6), e269-e278. <https://doi.org/10.1111/hsc.13350>

Transdisciplinary and Intersectoral Teamwork in Early Interventions¹¹

Associate Professor Mirjana Đorđević

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Transdisciplinarity and intersectoral cooperation are considered priorities in implementing early interventions.

Although the transdisciplinary team approach has been implemented in the world for the last few decades, it is only in the last four years that a pilot program of this model of work has started at five locations in our country.

The aim of this paper is to present professional perceptions of early intervention team members about transdisciplinary teamwork and the role of primary service provider. The sample of this research included professionals from three systems (public health centres, preschools, and social work centres) from Leskovac, Nis, Sremska Mitrovica, Kragujevac and Rakovica, who are engaged in local early intervention teams. For the purposes of this research, Teaming Perception Survey (Jennings 2018) was used.

We believe that the results obtained will be useful to practitioners, but also to decision makers in the proces of improving practices in early interventions.

Key words: early interventions, cooperation, team

¹¹Note: The paper is the result of research on the project "Social participation of persons with intellectual disabilities" (No 179017), funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

KOGNITIVNO-KOMUNIKACIONI POREMEĆAJ KOD DECE I ADOLESCENATA SA TRAUMATSKOM POVREDOM MOZGA

Prof. dr Mile Vuković¹², Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Rezime

Povećanje broja traumatskih povreda mozga i svesti o mogućim trajnim psiho-socijalnim posledicama kod povređenih osoba doveli su do intenzivnijeg istraživanja uticaja povrede na kognitivno i socijalno funkcionisanje. Brojni empirijski podaci ukazuju na dugoročno ispoljavanje deficita u oblasti jezika, kognicije, komunikacije, emocija i ponašanja. Posebna pažnja posvećuje se kognitivnim i komunikacijskim deficitima. S ciljem boljeg razumevanja njihove prirode, u ovom radu razmatrani su deficiti u jeziku u odnosu na druge kognitivne funkcije, značajne za interpersonalnu komunikaciju. Empirijski podaci pokazuju da trauma mozga u detinjstvu dovodi do poremećaja u razvoju ili gubitka već stečenih sposobnosti razumevanja figurativnog jezika, upotrebe jezika u različitim društvenim kontekstima, kao i diskursa. Navedeni poremećaji povezani su s deficitima pažnje, radne memorije, egzekutivnih funkcija i socijalne kognicije. U fokusu rada su i prepoznavanje kognitivno-komunikacionog poremećaja kod dece, kao i metode procene. Takođe su prikazani pristupi u tretmanu dece i mladih s kognitivnim posledicama moždane povrede. Najzad, razmatran je oporavak jezičkih i kognitivnih funkcija nakon povrede glave u detinjstvu u odnosu na težinu povrede i uzrast u vreme nastanka. Vidljivo je da su dugotrajni poremećaji kognicije uglavnom posledica teške povrede mozga, mada i blage povrede mogu trajno oštetiti razvoj nekih psihičkih funkcija. S obzirom na ova saznanja, napušteno je tradicionalno shvatanje da kod dece sa stečenom povredom zbog plastičnosti nezrelog mozga dolazi do potpunog oporavka kognitivnih funkcija. S obzirom na mogućnost dugoročnog ispoljavanja poremećaja različitim aspektima kognicije i ponašanja, naglašavamo potrebu kontinuiranog praćenja dece i adolescenata s traumatskom povredom mozga radi pružanja podrške za učenje i bolje socijalno funkcionisanje.

Ključne reči: traumatsko oštećenje mozga, poremećaj komunikacije, poremećaj kognicije, deca, adolescenti

¹²Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija,